

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԽՂՃԻ ԴԱՏԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋ

(Բարութեան սերմերից)։

Մի մեծ քաղաքի մէջ կէս գիշերից անց՝ լուսադէմին իրարանցում ընկաւ Ինչ որ մարդիկ վայրենի աղաղակ բարձրացնելով վազում էին փողոցով։

Դժբախտութիւն, դժբախտութիւն, ամեն բանի վերջն է։ Ոչ ոք չի խնայուիլ։ Գոռում-գոչումները լսում էին և լուսաւոր դահլիճներում, ուր պարում էր երիտա-սարդութիւնը և հիւանդանոցներում, ուր լսում էին հառաչներ և ցնորումներ, և ներքնայարկի անկիւններում, ուր պատսպարւած էր աղքատութիւնը։ Չանգահարում էին։ Մարդիկ շուարած դուրս էին թափւում տներից, խառնւում ամբոխի հետ և ընդհանուր անհասկանալի վախով համակուած, վազում էին դէպի հրապարակ, որ լուսաւորւած էր մռայլ, չարագուշակ շողով։ Իսկ այնտեղ, հրապարակի վրայ, որ լեցուն էր ժողովրդով, բարձրութեան վրայ կանգնած էին ինչ որ անյայտ սև զգեստաւորւած մարդիկ և նրանցից ամեն մինը աջ ձեռին բռնած ունէր վառած կերօն։ Նրանց դէմուդէմ նոյն բարձրութեան վրայ կանգնած էր մի կին, նրա տեսքը փսեմ էր, բայց մաքուր և պայծառ աչքերում, հեզ դէմքի վրայ երևում էր այնպիսի տանջող թախիծ, այնպիսի հոգեկան տանջանք, որ մարդու սիրտ էր ճմլւում միմիայն նրա վրայ նայելով։

Հրապարակը լեցաւեցաւ ժողովրդով։ Խօսակցութեան և աղմուկի ձայնը կտրուեց։ Ամենքը անթարթ նայում էին կնոջ և նրա յետևը կանգնած կերօնակիր պատանիների վրայ։ Իսկ կլինը ձեռները գլխին վեր բարձրացնելով, սկսեց արագ՝ հրապարակի ամենահեռաւոր անկիւնում իսկ լսելի ձայնով։

—Այ մարդիկ, ես ձեր խիղճն եմ. յոգնեցայ. անվերջ տանջանքներ, ցաւեր ու դարդեր անցան գլխովս. ես ամբողջովին ցաւից տապաւիւտող վէրք եմ.

Ո՛հ, ինչ երանի կլինէր, եթէ ես ձեզ նման կարողանայի քնեցնել ինձ հարբածութեամբ, լռեցնել կեանքի ազմուկով, շլացնել ստութեամբ. բայց չէ. ես ձեր խիղճն եմ. ես չեմ կարող հայեացքս դարձնել ճշմարտութեան նայելուց, որտեղ տեսնում եմ ձեր սրտերի անդրադարձած ստութիւնը. ես չեմ կարող այլ ևս տանել ձեր բոլոր անարդարութիւնները, տմարդի չարութիւնները, անասնական անառակութիւնները. Ուզում եմ մէկ անգամից ընդ միշտ վերջ դնել թէ իմ և թէ ձեր կեանքին: Տեսնում էք իմ յետեւ կանգնած կերօնակիր պատանիներին. այդ կերօնները ձեր մտքի ամենավերջի գիւտերն են. նրանց մէջ թագնուած է սոսկալի սպանիչ ոյժ, որի առաջ ոչինչ է թէ կրակը, թէ ժանտախտը և թէ երկրաշարժը. եթէ գետին ձգուի կերօններից թէկուզ մէկը, կլսուի սաստիկ խլացուցիչ հարուած, որից յետոյ գետնի, ջրի և օդի մէջ կաշկանդուած բոլոր ոյժերը կարձակուին և կսկսեն սարսափելի կռիւ միմիանց հետ: Օգը պտոյտ կգայ հրային փոթորկով, գետինը և ծովերը կգոլորշիանան և երկրագունդը փշուր փշուր կլինի: Ի չիք կդառնայ ողջ մարդկային անմաքուր ազգը և իմ վշտերն ու տանջանքները, որոնք գոյացել են ձեր անօրէնութիւններն ու անառակութիւնները տեսնելով, կվերջանան:

Այդ խօսքերը լսելով ամբոխը աղաղակեց.

—Խղճա՛, ողորմիր, խնայիր, մենք ուզում ենք ապրել, խիղճը ասաց. — խնայիր, խղճա՛, ապրել ենք ուզում, Ո՛հ, մարդիկ... Անմիտ երեխաներ, որ սիրահարուածներ են այն խաղալիքի վրայ, որը հէնց իրանք էլ փչացրին: Մոմուեցիք կեանքը. թունաւորեցիք նրան չարութեամբ, ապականեցիք անարդարութեամբ և դեռ ևս աղաղակում էք. — «Մենք ապրել ենք ուզում»: Մի՛թէ այդպէս են ապրում: Դուք խնդրում էք ինձ խնայել, կարծես ես ուզում եմ վրէժ խնդիր լինել ձեր հասցրած վիրաւորանքի համար: Ես

տանջուում եմ ոչ չարասրտութիւնից, այլ դէպի ձեզ տածած սիրուց և կարեկցութիւնից: Ես տանջուում եմ ձեր գործերի պատճառով կրածս ամօթից: Երբ վերջանում է յոգնած և թալկացած օրը, դուք ննջի գրկում, կամ կրքերի բորբոքման մէջ մոռանում էք ձեր կեանքի այլանդակութիւնը, իսկ ես գիշերուայ լուսութեան մէջ մեն-մենակ տանում եմ հայհոյուած արդարութեան, ստորացրած սիրոյ և նախատուած մաքրութեան սարսափները: Ո՛չ, ես ձեզ հետ դատուելու չեմ եկել և ոչ վրէժխնդիր լինելու, այլ եկել եմ ձեզ կեանքի լծից ազատելու՝ երբ ցոյց տալու: Ես մահով ուղղում եմ իւրել ձեզ անամօթութեան, նախատանաց և վշտի ճիրաններից: Եթէ կարող էք դուրս եկէք ի պաշտպանութիւն կեանքի, ապացուցէք, որ կեանքը գին ունի, որ նրանում կայ սրբութիւն, բարձրութիւն, վսեմութիւն, որոնց համար արժէ ապրել և չարչարուիլ: Համոզեցէք ինձ, որ ձեր կեանքը վիրաւորանք և ապականութիւն չէ երկրի համար, որ դուք ունիք իրաւունք ապրելու, արժէք նրան և ես այն ժամանակ կհրամայեմ հանդցնել չարագուշակ կրակները:

Անորօշ յոյսը ոգևորեց ամբոխին: Բարձրացաւ բարձր, բաղմահօգ շշուկ: Մարդիկ յուզուած հարցնում էին իրար թէ՛ չկայ արդեօք մէկը, որ իմանայ թէ ինչ կայ կեանքի մէջ սուրբ և վսեմ, բայց հրապարակի և փողոցների վրայ կանգնողներից ոչ ոք չգիտէր այդ: Այստեղ կային տէրութեան կառավարիչներ, ղինուորականներ, վաճառականներ, երաժիշտներ, հարուստ մարդիկ և բոլորն էլ սարսափով խոստովանում էին, որ իրենք երբէք չեն մտածել այդ մասին, թէ աշխարհում սուրբ բան կայ թէ չէ, նրանք վսեմի և բարձրի մասին եղած խօսքերը համարում էին դատարկ ցնորքներ, և ծիծաղում էին նրանց վրայ, որոնք հարստութիւնից և փառքից վեր էին դասում ընդհանուրի մասին հոգալը: Այժմ՝ բոլորը իրար էին խառնուում, աղմկում, խնդրելով խղճից մի փոքր համբերել:

— Մի քիչ սպասիր .. կդառնուի .. հաւանօրէն մէկը, որ կասէ Քեզ թէ ինչ բանի համար արժէ ապրել:

Այդ միջոցին ամբօխի միջից վազելով դուրս եկաւ երիտասարդ, բարձրահասակ, վայելչակազմ և խիստ գեղեցիկ մի կին: Նրա պարանոցը և կուրծքը սպիտակին էին տալիս թեթև, թափանցիկ շրջազգեստի շղարչի տակից: Այդ շրջազգեստով մի ժամ առաջ նա թաղաւորում էր մի փառաւոր խնջոյքի մէջ: Դէպի առաջ տարածելով իւր լիքը և մերկ ձեռները, նա հնչուն և դողդոջուն ձայնով բացականչեց:

— Հանգցրէք կերօնները... ինչո՞ւ ձեր դէմքերը մռայլ են և հայացքները դաժան: Եկէք մեզ մօտ. ես ձեզ կսփորեցնեմ ժպտալ: Ուրա՛ն հաճոյք կայ երիտասարդութեան գեղեցկութեան, սիրոյ գգուանքների, խնջոյքի աղմկալի ուրախութեան մէջ: Ես ուզում եմ ապրել... միթէ չարժէ ապրել, եկէք զուարճանանք կեանքով:

Խիղճը տխուր հայեացք ձգեց գեղեցկուհու վրայ և ասաց.

— «Շատ սիրուն թիթեռնիկ ես, ուրախ մանուկ: Երանի՛ր թէ ես էլ կարողանայի քեզ պէս խելահան լինել սիրոյ հրճուանքով և անզուսպ երիտասարդութեան զուարճութիւնները համարէի կեանքի բարձրագոյն բերկրանք. բայց ես գիտեմ, որ ուրախութեան սգին, սիրոյ բոցը կանցնին, ինչպէս գինու սգին, իրանից յետոյ թողնելով արբեցութեան ծանր հետեւանքները: Նայում եմ քեզ, բերկրում է սիրտս և մտածում եմ. «քո գեղեցկութիւնը որ սրբութեան նշանաբանն է», Ի՞նչու քո փայլալանքները այրում են, որպէս անապատի կիզիչ տօթը. ինչու նրանք սքոզում են բանակաւ նութիւնը, թուլացնում կամքը, խլացնում պարտքի ձայնը. ինչո՞ւ ճշմարիտ հաւատացողները, հեղ և սրտով մաքուր մարդիկ միշտ անիծել են քո գեղեցկութիւնը ինչպէս չարիք և գայթակղութիւն: Ինչո՞ւ ընդհանուր սգևորութեան ժամանակ մարդիկ չեն մտածում քո մասին, այլ մոռանում են քեզ և միմիայն ընդհանուր բթութեան միջոցին, երբ մարդիկ մոռանում են երկրի վրայ ամեն սրբութիւն և վսեմութիւն, խոնարհում են քո առաջ, պառւում են քեզ ինչպէս աստուածութիւն և քեզ զոհում են իրանց կեանքը»:

«Հայրենեաց ծանր օրերում ամուսինը թողնում է կնոջը, փեսան-հարսին. հայրենեաց սէրը յետ է մղում գեղեցիկ սէրը: Ժանտախտի, վտանգաւոր տարափոխիկ հիւանդութեանց ժամանակ բժիշկները նոյնպէս մոռանում են իրանց կապակցութիւնը կանացի գեղեցկութեան հետ և թողնելով սիրելի էակին՝ դնում են յօգնութիւն տանջողներին: Սակաւ չեն նոյնպէս այնպիսի դէպքեր, երբ գիտութեան մարդիկ անյայտ երկիրներ գտնելու, կամ վտանգաւոր հիւանդութեանց առաջն առնելու համար, թէ վտանգաւոր ճանապարհորդութեանց ժամանակ, թէ իրանց գիտական աշխատանոցներում գիտութեան ծառայելը գեղեցկութեան ծառայելուց բարձր են դասում:

«Ես դեռ չեմ տես, շարունակեց խիղճը՝ քրիստոնէական շարչարանաց այն ժամանակների մասին, երբ երիտասաղներ և կոյսեր իրանց բոլոր սէրը դնում էին խաչեալ Փրկչի ոտների տակ: Այն ժամանակ մարդու և կնոջ մէջ գոյութիւն ունեցած սէրը չէր գովաբանւում, որպէս Աստուածային զգացմունք, այլ համարւում էր այնպէս, ինչպէս որ է— ծննդականութեան գրաւական, ընտանիքի հիմք: Բայց ահա հառաւ ժամանակը, երբ մարդիկ ստուգան թէ երկրային տէրութիւնից և թէ երկնքի արքայութիւնից, Այն ժամանակ չիմանալով ինչով լեցնել դատարկ հոգիները՝ մարդիկ սկսեցին երկրպագել միմիայն— այր մարդը կնոջ, կինը այր մարդուն: Սիրոյ գգուանքները ճանաչուեցին որպէս բարձրագոյն ուրախութիւն աշխարհում: Բայց սառւում է արեան ջերմութիւնը, բթանում է մարմնի զգայականութիւնը, յագուրդ է ստանում անասնական կոշտ զգացմունքը և ոչ վաղուցուայ աստուածութիւնը գահաւէժ է լինում:

«Ո՛չ, գեղեցիկ մանուկ, վերջացրեց խիղճը, ես չեմ կարող քո սիրոյ համար հաշտուել կեանքի անարդարութեանց հետ, չեմ կարող քո փայփայանքներն ու գեղեցկութիւնը ճանաչել իբրև աշխարհի սրբութիւն: Դու թունաւորում ես մարդկանց սրտերը, բայց չես վառում մաքուր կրակ, քեզ համար ես ոչ մի կերոն չեմ հանգցնիլ:

Երիտասարդ գեղեցկուհուն փոխանակեց մի հռչակաւոր գիտնական, դուրս ընկած լայն ճակատով և արտայայտիչ աչքերով մի ծերունի. նա դանդաղօրէն մօտեցաւ պատուանդանին և ասաց.

«Դու ուզում ես իմանալ ինչո՞ւն է կեանքի բարձրագոյն նպատակը. ինչի համար արժէ աշխատել, ապրել և տանջուել: Եթէ թոյլ տաս, ես կասեմ:— Տեսանելի աշխարհի յատկութիւնները քննել, ուսումնասիրել բնութիւնը. նրա գաղտնիքների վրայից վերցնել ծածկոյթը— ծածկութի յետեւից՝ ահա ամենամեծ երջանկութիւնը և, եթէ ուզում ես, մեր կեանքի բարձրագոյն նպատակը: Մինչև այժմ դեռ ևս ամեն երևոյթ չի հետազօտուած, գիտութեան շէնքը չի վերջացած. ուրեմն յանուն գիտութեան խնայիր կեանքը. թող տուր մեզ իմանալ բնութեան բոլոր գաղտնիքները, տիրել նրա ոյժերին:

Խիզճը ասաց ծերունուն:

— «Ճանաչում եմ քեզ, գիտութեան անվրդով քուրմ. լարուած ուշադրութեամբ հետևել եմ քեզ քայլ առ քայլ: Ես գիշերներ եմ անցկացրել քեզ հետ քո աշխատանոցներում, թանգարաններում և առանձնասենեակներում. քեզ հետ բարձրացել եմ սարերի դադաթը, իջել եմ գետնի խորքերը, պապակել եմ ծարաւից տօթակէզ անապատներում, սառել եմ սառոյցների և ձիւների մէջ: Ես պատկառանք եմ զգացել քո գիւտերի առաջ, հիացել քո գիտութեամբ և բնութեան ոյժերի վրայ ունեցած գիշխանութեամբ. թւում էր թէ

«Բնութեան հետ մի կեանքով էիր շնչում.

«Հասկանում առուակի թօթովանքը.

«Եւ տերևների զրոյցը ըմբռնում

«Եւ զգում խոտերի շարժումը.

«Պարզ էր քեզ համար աստղալից գիրքը

«Քեզ հետ խօսում էր ծովի ալիքը»:

«Ես սրտանց հաւատում էի քեզ. իմ բոլոր լաւագոյն յոյսերը դրել էի քեզ վրայ. ես յուսով էի, որ մարդկութիւնը կտանես դէպի երջանկութիւն, արդարութիւն և

փրկութիւն. եւ որքան դառնապէս սխալուեցայ:

Դու գիտութեան լապտերը ձեռիդ շրջեցիր աշխարհիս քունձ ու պուճաղները. լուսաւորեցիր երկնքի յարդադողի ճանապարհը և արեան խողովակների ոստայնները. դու բացատրեցիր ինձ թէ ծովի յատակի և թէ երկրի խորքի գաղանիքները. բայց ինչացո՞ւ է այդ բոլորը, և ո՞վ է նրա տէրը—այս չկարողացար իմանալ: Դու մարդուն հնազանդեցրիր երկիրը, դու տուիր նրան իշխանութիւն փայլակի, գոլորշու վրայ. բայց չես կարող ցոյց տալ այն ճանապարհը, գէպի ուր պէտք է ուղղէ նա իւր ոյժերը. Գո գիւտերը մարդկանց ձեռքում նոյնն են, ինչ որ կրակը կոյրի ձեռքում: Կրակը կարող է լուսաւորել և տաքացնել, բայց կարող է և այրել թէ իրան և թէ ուրիշներին: Քեզ չի հետաքրքրում, թէ մարդիկ ինչ կանեն քո գիւտի հետ. ինչի կգործածեն նրան: Դու միակերպ հպարտանում ես թէ գնդակներից պաշտպանուելու զրահով և թէ նոյն զրահը ոչնչացնող պայթուցիկ նիւթով: Դու միևնոյն ջանասիրութեամբ որոնում և գտնում ես թէ այն գաղը, որը լուսաւորում է բնակարանները և թէ այն, որ խեղտում է մարդկանց պատերազմում: Դու ասում ես. «Թոյլ տուր մեզ իմանալ ամեն ինչ. խնայիր մեզ ի սէր գիտութեան»:

«Ի սէր ո՞ր գիտութեան: Բարձրագոյն գիտութիւնը—կեանքի գիտութիւնն է: Դու գիտես ինչպէս է ապրում աւաղի հատիկը, փոքրիկ միջատը, որդը, բայց գիտե՞ս արդեօք թէ ինչպէս պէտք է ապրի մարդը: Հասկացիր, եթէ ես, ձեր խիղճը, պէտք է տանջուիմ և մաշուիմ ձեր համալսարաններում, թանգարաններում և մատենադարաններում այնպէս, ինչպէս և անգրագէտ ամբոխի մէջ, եթէ գիտութեան վկայագիրը ծոցին մարդն էլ պէտք է առաջուայ պէս լինի կեղեքիչ, թոյլերին ճնշող, քարասիրտ, ինքնասէր, այն ժամանակ ինձ համար ինչ մխիթարութիւն կայ քո գիտութեան մէջ: «Դու չես կարող հանգստացնել իմ ցաւը, ես չեմ կարող քո աշխատութիւնները ճանաչել որպէս բարձրագոյն երջանկութիւն մարդու համար»:

«Ի սէր քո դիտութեան լուսի ես չեմ հանգցնիլ իմ կերօնները. դու չկարողացար ցոյց տալ ինձ թէ ինչի համար արժէ ապրել»:

Ամբոխի միջից լսուեցաւ նոր ձայն:

«Եթէ դու չես կարող դիտութիւնը մեր դարու սրբութիւնը համարել, այն ժամանակ համաձայնիր՝ որ արհեստի, նկարչութեան և երաժշտութեան առաջ չես կարող չխոնարհուիլ: Երգիչը, կամ նուագողը հրաշալի ձայներով արտայայտում են իրանց ամբողջ հոգին: Հազարաւոր մարդիկ շնչերը բռնած լսում են նրանց, իսկ գերասանը իւր յետևից տանում է հլու ամբոխին քաղցրահնչիւն ձայների և ցնորքների աշխարհը: Գեղարուեստագէտը իւր հանճարով կենդանացնում է սառն մարմարիօնը, միտքը յաւերժացնում է արդրի մէջ: Նրա ներկերը կենդանի և պայծառ պատկերներով ներկայացնում են կեանքը, նրա պատկերներն ու արձանները իսկութեամբ աշխարհիս սրբութիւններն են. գեղարուեստագէտը նրանց մէջ մարմնացրել է իւր հոգին. նա, որպէս ստեղծագործող, իւր արտագրութիւնների մէջ՝ փչում է շունչը»:

—Արուեստ, սուրբ արուեստ, գոչեց ամբոխը, խնայիր մեզ յանուն արուեստի, նայիր, որքան պատկերասրահներ և թանգարաններ ունինք: Մենք ահագին փողեր ենք ծախում արձանների և պատկերների համար, մենք փառաբանում ենք բանաստեղծներին, գեղարուեստագէտներին, երաժիշտներին, նրանք են մեր պարծանքն ու փառքը, խղճա, ի սէր արուեստի»:

«Ես խնդրում եմ ցոյց տալ, թէ ինչ կայ ձեր կեանքի մէջ սուրբ և վսեմ, ասաց խիղճը: Դուք անուանում էք արուեստը: Բայց չէ՞ որ սուրբը պէտք սրբացնէ, վսեմը— վսեմացնէ, ինչպէս ջերմութիւնը տաքացնում է, լոյսը լուսաւորում: Իսկ ինչո՞ւ արուեստի սպասաւորները նախ և առաջ իրանք չեն ցոյց տալիս սրբութեան օրինակ, չեն կարող ծառայել իբրև բարձրի և վսեմի կատարելատիպ: Նրանք պայծառ կերպով արտացոլացնում են կեանքը պատկերների վրայ, կենդանացնում են մարմարիօնը և

արոյրը արձաններով: Բայց սրալիսի կեանք են պատկերացնում նրանք և կամ սրալիսի կեանք դնում անշունչ կաւի ու քարի մէջ: «Կեանքը ինքն ըստ ինքեան շատ փոքր արժողութիւն ունի, ասում էր մի հին իմաստասէր, նրա գինը կախուած է այն բովանդակութիւնից, որը մենք դնում ենք նրա մէջ»: Ես, ձեր խիղճը տանջւում եմ մարդու դատարկ կեանքի կեղտոտութեամբ և անառակութեամբ և եթէ արուեստը նոյն այդ դատարկութիւնը, կեղտը և անառակութիւնն է արտացոլացնում իւր ուրտադրութիւնների մէջ, ես ինչո՞ւ նրան պէտք է ճանաչեմ բարձր, աշխարհի սրբութիւն: Եթէ ես կենդանի գեղեցկութիւն մէջ մարմնացած տարփանքի գեղեցկութիւնը չկարողացայ սրբութիւն համարել, ինչու ուրեմն քաղցրահնչիւն երգը նոյն տարփանքի մասին. պատկերը, արձանը, որոնք նկար են մարմնական գեղեցկութեան, պէտք է սրբութիւն լինին: Արտաքին փայլը և ներկը չեն մեծացնում ներքին դատարկութեան գինը: Հէնց այդ է պատճառը, որ արուեստի բոլոր արտադրութիւնները՝ խիստ քիչ բացառութեամբ, կեանքի արտաքին զարդն են կաղմում՝ ամենեւին չլաւացնելով և չբարձրացնելով նրան: Քանի հազարաւոր քաթաններ զարդարում են ձեր թանգարաններն ու պատկերասրահները և այցելուների սրբան քիչ կեանք զարդարւում է արդարութեամբ և բարօրութեամբ: Ո՛չ, ես չեմ կարող հանգցնել կերտները: Արուեստը թանգ է նստել մարդկութեան, բայց նա չունի աշխարհի սրբութեան բարձր գինը: Այդ բոլորը ինքնախաբէութիւն է, մարդկանց ներքին աղքատութեան, հոգեկան խեղճութեան արտաքին փայլն է միայն: Ժամանակ է պատառել դիմակը, այլ ևս ոյժ չկայ համբերելու կեղծաւորութեան և ստութեան:

«Վեր գցեցէք կերտները, դարձաւ խիղճը իւր ուղեկիցներին, թող մահը կտրատի այն հանգոյցը, որը կապուտուած է դարևոր անարդարութեամբ: Պատանիները կերտները բարձրացրին գլխների վրայ: Չարագուշակ կրակները բորբոքուելով լուսաւորեցին գէմեր, որոնք յուսահատութեան մահացուցիչ սարսափով և թախմով էին

բռնուած։ Ամբոխը շնչասպառ եղաւ։ Սպասում էին վախ-
ճանին։ Յանկարծ վերջի կարգերից ձայն լսուեցաւ։ «Սպասիր,
ոչնչացնելը հեշտ է, աւելի լաւ է մտածիր արդեօք չկայ
հնար ոչնչացողներին կենդանացնելու։

Այսպէս էր խօսում մի անյայտ եկւոր։ Նրա թալկացած
դէմքը, ճակատի խորը կնճիւնները, բաց, խորը, մտախոհ
հայեացքը վկայում էին աղօթքի և պահքի դաժան ոխա-
գործութեանց մասին, երկարատե ներքին աշխատանքի,
լարուած մտածմունքի, հոգւոյ խաղաղութեան և մաքրու-
թեան մասին։

Ամբոխը շարժուեց և ճանապարհ բաց արաւ դէպի
բարձրութիւնը։ Շատերը սթափուելով գոչում էին. —
խօսիր, խօսիր, համոզիր նրան՝ ասան, որ աշխարհումս կայ
վսեմ բան, որ կեանքը մահից լաւ է։ Եկուրը առաջ անցաւ
և տասց։

«Ես հէնց նոր եմ եկել անապատից, որտեղ առանձ-
նութեան մէջ անց եմ կացրել շատ տարի։ Ես էլ քեզ պէս
շատ եմ հոգւով ցաւել՝ նայելով մարդկանց անարդարու-
թեան և չարութեան վրայ։ Զրկուածների, ճնշուածների
արտասուքները թափւում էին իմ սրտի վրայ, որպէս
հալուած արձիճ, բթացած ամբոխի սանձարձակ խրախ-
ճանքը թունաւորում էր իմ հոգին։ Ես խեղդւում էի
ընդհանուր ստութեան, մատնութեան և ստորաքարշու-
թեան մէջ, այլ ևս ոյժերս չէին ներում համբերելու։

«Ես անիծեցի չարիքը, քաշուեցայ անապատ, բայց
չանիծեցի մարդկանց և կեանքը, ես չմոռացայ աշխարհը։
Երկար տարիներ անցկացրի կեանքի Մեծ Գիրքը ձեռիս՝
Փրկչի խօսքերը կարդալով։ Եւ կարծում եմ, որ աշխարհի
մէջ կայ մեծ բան, որ կեանքում կարող է լինել սրբութիւն։
Դու դատապարտեցիր եւ գեղեցկութիւնը իւր զուարճու-
թիւններով եւ գոռոզ գիտութիւնը և մարդու փառքը
կազմող արուեստը։

Ի՞նչ դատաւարանը արդար է։ Նրանք այնպէս, ինչպէս
որ կան, չեն կարող լինել աշխարհի փրկութիւն։ Գեղեցկու-
թիւնը տալիս է կոպիտ զուարճութիւն, գիտութիւնը ծա-

ուայում է օգտակարին, արուեստը խաբուսիկ փայլով ծածկում է հոգւոյ աղքատութիւնը։ Այդ անօթներէ միջի ըմպելիքը բարձր չի կարող լինել։ Ուստի եթէ մարդկանց երջանկութիւն ես ցանկանում, մի քանդիր կեանքը, մի փշրիր և արհամարհիր նրա լաւագոյն անօթները։ Աշխատիր նրանց միջի ըմպելիքը նորոգել։ Ինչպէս Յիսուս կանաքազաքի հարսանիքում ջուրը փոխարկեց գինու, նոյնպէս և դու Քրիստոսի նոյն զօրութեամբ կերպարանափոխիր այժմեան գեղեցկութեան, գիտութեան և արուեստի էութիւնը։ Այժմ մարմնի գեղեցկութիւնը հասկանալի է միայն մարմնին. նա, ինչպէս կրակի վրայ ածած իւղը, զարթեցնում և բորբոքում է մարդու կոպիտ կրքերը։ Լուսաւորիր նրան հոգւոյ գեղեցկութեամբ, այն ժամանակ գեղեցկագոյն դէմքի լուսաւոր և ճառագայթափայլ աչքերը կզարթեցնեն ոչ թէ տարփանք, այլ հոգւոյ թմրած լաւագոյն զգացմունքներ։ Փիտութիւնը այժմ ուսումնասիրում է բնութիւնը և մարդկանց հնազանդեցնում նրա ոյժերը. նա կազմում է մարդու հպարտութիւնը և աւետում նրա փառքը։ Դու ուղղիր նրան այլ ճանապարհով։ Աստուածաշնչի բանաստեղծն ասում է. «Երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ»։ Թող գիտութիւնը ցոյց տայ մարդկանց Աստուծային փառքի այդ մեծութիւնը, թող նա բաց անի մարդկանց առաջ ամենայն պարզութեամբ ստեղծագործութեան խելացիութիւնը, թող հիացնի մեր միտքը տիեզերքի սքանչելի ներդաշնակութեամբ, ներշնչէ մեզ շերմեռանդ երկրպագութիւն Բարձրագոյն և Յաւիտենական էութեան առաջ, թող նա ցոյց տայ մարդուն Յաւիտենականի Մեծութիւնը, այն ժամանակ նա կզարթեցնէ մարդու մէջ Բարձրի զգացմունքը, այն ժամանակ նա ինքը-գիտութիւնը, կլինի երկրիս վրայ վսեմ և բարձր։

Արուեստը արտացոլացնում է կեանքը, իսկ եթէ կեանքը վատ է, արժէ արդեօք արտացոլացնել նրան, միտք ունի արտադրել նրան ներկերի, մարմարիոնի և արդյրի մէջ։ Ի վերուստ շնորհ ստացած գեղարուեստագէտը պէտք է մեզ բարձրացնի դէպի վեր, բարձրացնէ մեր

հոգին, աղնուացնէ մեր սիրտը: Նրա նպատակը պէտք է լինի նկարագրել կեանքը ո՛չ այնպէս, ինչպէս որ կայ, այլ այնպէս, ինչպէս որ պէ՛տք է լինի. Նրան մատչելի են մեզ համար անմատչելի հոգւոյ գաղաթները, թող նա զգացուի, հասկանայ և ապա մեզ պատմէ հնչուն ստանաւորներով, պայծառ պատկերներով և կենդանի դէմքերով կեանքի բարձրագոյն գեղեցկութիւնը՝ — արդարութեան, սիրոյ և բարօրութեան գեղեցկութիւնը:

Եւ այն ժամանակ արուեստը ճիշտ որ կլինի սրբացած: Փեղարուեստագէտը աշխարհի համար թանկ կլինի նրանով, որ «բարի զգացմունքներ է զարթեցնում՝ մարդկանց մէջ»: Բայց ուրիշին լոյս տալու համար նախ պէտք է լոյս ունենալ իր մէջ. թէ չէ:

Ինչպէս կլինիս առաջնորդ,

Եթէ ճանապարհին չես ծանօթ:

«Իսկ ճշմարիտ կեանքի ճանապարհը կարելի է իմանալ միմիայն՝ Նրանից, ով ասել է իւր մասին. «Ես եմ՝ ճանապարհ, ճշմարտութիւն և կեանք»: Այդ ճանապարհով միայն կարելի է ճանաչել կեանքի իսկական գինը: Ահա այդ նոր ճանապարհի մասին պէտք է քարոզել աշխարհին:

«Մարդկային նախկին կեանքը գիշատ'չ է քեզ: Դու, մարդկանց խոցոտուած խիղճդ, երկրի վրայ բարձր և սուրբ գտնելու յոյսդ կտրելով՝ վճռել ես ջնջել մարդկային ազգը, իզուր: Յիշիր մարդկանց ձեռքով խաչուած Աստուծոյ Որդուն. Նա Փեթսեմանի սլարտիդում՝ աւելի չարչարանք կրեց, քան դու. սակայն Գողգոթայի վրայ Նա չանիծեց մարդկանց, այլ աղօթեց նրանց համար հօրը:

«Երկրի վրայ կայ Վսեմը և Սուրբը՝ այդ Քրիստոսի արդարութիւնն է և սէրը: Եւ դու, խիղճ, հանգչրու քո սարսափելի կերտները և նրանց փոխարէն վառիր Աւետարանի ճրագը: Նրա հետ ցած իջիր բարձրութիւնիցդ և դնա այդ խելակորոյս մարդկանց ամբօխի մէջ: Առանց չարամտութեան, առանց յանդիմանութեան, ճածկելով սրտիդ տանջանքները, լուսաւորիր իւրաքանչիւրի հոգւոյ ամենամութ անկիւնները: Եթէ հալածեն մի տեղից, դնա

ուրիշ տեղ: Հաւատան, դու յաւիտեան անպատասպարան չես մնար:

Ճգնաւորը լսեց: Արեւելքում՝ երկնքի ծայրը սկսեց շառագունել. սկսեց լուսանալ, լուսանալու հետ միասին՝ եկուորի խօսքերից յետոյ սկսեց լուսաւորուիլ և խղճի թախծալից երեսը: Նա հանգցրեց պատանինքրի սարսափելի կերոնները. վառեց մաքուր իւղով լապտերը, իջաւ բարձրութիւնից և իսկոյն և եթ անյայտացաւ ամբոխի մէջ . . .

Ընթերցող, եթէ պատահի լսես թէկուզ թոյլ բաղխում կամ ձայն սրաիդ չէմքում, խուլ մի մնար, դա աշխարհի տանջուող ոգին է, մարդկանց խիղճը և ապաստանարան է խնդրում, բաց արան նրա առաջ հոգիդ, գէթ ժամանակաւորապէս ընդունիր Աստուծոյ հիւրին:

(Շարունակելի).

ՀՈՌՎՄԱՅՆՑԻ ՀԵՐԻՐԸՊԵՏԸ*)

Ք. Մարիվէ.

Մօտաւորապէս առաւօտեան ժամի 10 էր, երբ որ նրան քահանայապետի գաւիթը տարին: Ամբողջ դատը կատարուեց զարմանալի, անբնական արագութեամբ: Դատարանի գաւթում զօրքեր էին կանգնեցրել. առանց նրանց մասնակցութեան անկարելի էր մահուան պատիժ կատարել, և այդ կաշառուած, հրէաների իշխաններից ու ծերերից գոգառուած զինւորներն սկսեցին տանջել Դատապարտուածին:

Ինչպէս և նախորդ գիշերը, քահանայապետի նախագաւթում, հարուածներ էին տալիս նրա գլխին, թքնում

*) Нива, 1893 г. № 12.